

Ипатия Потия, причины его открытых выступлений против оппонентов, художественные аспекты проблематики творчества полемиста.

Ключевые слова: *Ипатий Потий, полемическая литература, творчество, оппоненты, Уния.*

Holota T.S., Student,
Institute of Philology of Taras Shevchenko

HYPATIA POTIY'S LITERARY HERITAGE: FIGHT FOR THE IDEA OF THE UNION

In the article, based on the processed critical materials, the study of all aspects of the controversy of XVI-XVII century on the territory of Ukraine, discusses and analyzes the motives of the literary heritage of Hypatia Potiy, the reasons for his open statements against the opponents, the artistic aspects of the problems of polemicist's creation.

Keywords: *Hypatia Potiy, polemical literature, creativity, opponents, Unia.*

УДК 821. 161 «10/12»

Голянчук А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ У «СЛОВІ ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ» ІЛАРІОНА

У статті розглянуто особливості авторської інтерпретації біблійних образів у «Слові про закон і благодать» Іларіона, зокрема досліджується образ самого автора, його розуміння історичного, політичного, релігійного, соціокультурного становища Київської держави в контексті Середньовіччя. Зазначено, що митрополит Іларіон адаптував традицію середньовічної книжності до потреб киеворуської ментальності, виявив особистісне розуміння християнства як релігії та його ролі для киеворуського суспільства.

Ключові слова: *автор, авторська свідомість, екзегеза, Біблія, закон, благодать, національна самоідентифікація.*

Актуальність роботи визначається новим прочитанням образу автора і авторської свідомості в контексті ораторсько-навчальної прози у киеворуській писемності Середньовіччя.

Метою дослідження є виявлення особливостей авторської інтерпретації біблійних образів у «Слові», зокрема розглянути образ автора, що виявляється в індивідуальному світогляді, істерико-культурній та національно свідомій політичній концепції.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є спробою системного дослідження особливостей авторської інтерпретації не тільки тексту Біблії, а й християнства, зокрема його функції в державі як релігії, а також виявлено інтенцію автора простежити і потрактувати історичний шлях Київської Русі в широкому контексті.

Аналіз попередніх наукових досліджень і публікацій. «Слово про закон і благодать» Іларіона вивчалось і вивчається на даний час в контексті літератури Середньовіччя, зокрема сакральної прози в наукових дослідженнях В. Горського («Історія української філософії. Курс лекцій»), В. Сулими («Біблія і українська література: навчальний посібник»), П. Толочка («Київська Русь»), П. Білоуса («Світло зниклих світів»), в монографіях О. Салтовського, О. Сліпушко та ін. Текст твору розглядається як фундаментальне осмислення автором ключових понять Біблії, співвіднесеність концептів Старий – Новий Заповіт, Закон – Благодать, Віра – істина. Більше того, «Слово» у цих наукових працях спроектовано на політичний, національний, релігійний, історико-філософський та соціокультурний пласти Середньовіччя. Дослідники аналізують специфіку тогочасних реалій, що зумовлюють появу тих чи інших концепцій у творі, і відповідно той колосальний вплив на подальше формування нації на теренах Києворуської держави.

Виклад основного матеріалу. Іларіон – перший київський митрополит, видатний представник духовної та інтелектуальної еліти доби Середньовіччя, який ввійшов у історію давнього українського письменства та християнського віровчення. На підставі «Слова про Закон та Благодать» можна стверджувати: Іларіон став першим апологетом християнства, що присвятив цій непростій проблемі цілий твір. Після нього так чи інакше питання Закону і Благодаті не раз розглядали і вітчизняні письменники (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Кочерга), і зарубіжні (Ф. Достоєвський, Л. Толстой, Й. В. Гете та ін.) Але першим апологетом благодаті був Іларіон. «Слово про закон і благодать» – це найперший літературно-філософський трактат доби Середньовіччя, водночас цей твір можна розцінювати і як богословський, і як патріотичний, і як ідеологічний, де наскрізь простежується історичний оптимізм.

В епоху Середньовіччя давньоруські книжники використовували у своїх творах особливий функціонально-смісловий тип мовлення – тлумачення, що тяжіло до екзегези біблійних притч і питально-відповідної форми народних загадок, при якій внутрішня сутність образу-символу розкривається шляхом його ототожнення з іншим живим або неживим об'єктом. Іларіон, будучи високоосвіченим книжником кола Ярослава Мудрого, цілком дотримується цього літературного канону, створює середньовічний християнський історіософський текст, який побудовано за спекулятивним принципом, а саме подає інтерпретацію біблійних образів через призму авторської свідомості.

У «Слові про Закон і Благодать» автор спробував змодельувати дійсність за власними принципами розуміння світу. Свідомість автора виявляється чітко і послідовно, вона є не репродуктивною, а креативною, оскільки полягає у логічному виборі моделі художнього світу з християнським світовідчуттям. Вже з самого початку автор чітко окреслює програму свого твору: «Про закон, Мойсеєм даний, і про благодать та істину, що були Ісусом Христом, і як закон одійшов, а благодать і істина всю землю сповнили, і віра на всі народи поширилась, і на наш народ руський. І похвала кагану нашому Володимирю, що ним охрещені ми були». [3, с.7].

Таким чином, думка письменника рухається приблизно за таким вектором: очікування та прихід Господа Ісуса Христа – проповідь Євангелія по всьому світу – хрещення Київської Русі, Іларіон розуміє як подію, вчинену рівноапостольним князем Володимиром, що абсолютно радикально змінила подальший шлях його народу. Тим самим автор поставив перед собою важке завдання – осмислити історію, що, за справедливим зауваженням П. Толочка, «складно, перш за все, тим, що в писаннях святих отців непросто знайти необхідні точки опори, і в пізній візантійській книжності мало чому можна повчитися» [4, с. 250], отож Іларіон приймається за тему, яка стане однією з провідних для киеворуської думки протягом тисячоліття – осмислення історичного шляху Київської Русі.

Це виділяє митрополита Іларіона як видатного й оригінального мислителя. Наприклад, образ Сари і Агар, вжитий ще Апостолом Павлом (Гал. 3), а потім і багатьма іншими, зокрема Климентом Олександрійським, автор подає власне унікальне розуміння біблійних образів, алюзій, ідей. Іларіон дає своє розуміння старозавітної історії, він конкретизує відомості з Священного Писання. Таким чином виявляються паралелі: «нинішній Єрусалим» – «Закон» – Агар; «Вишній Єрусалим – Благодать – Сарра», яскраво протиставляючи ключові категорії: закон і благодать, тїнь та істину: «Отож про закон, Мойсеєм даний, і про благодать і істину, які з'явилися через Христа (Іоанн 1, 17), повість ся і про те, чого досяг закон і чого досягла благодать, – спер-

шу закон, а потім благодать; спершу тінь, а потім істина. Образ же закону і благодаті – Агар Сарра, спершу – рабinya, а потім – вільна» [3, с.17]

Ця частина – це своєрідний філософсько-історичний вступ. На перший погляд, тут актуалізується релігійний аспект міркування про співвідношення Старого і Нового завітів – Закону та Благодаті. Проте сенс подібного міркування значно глибший. З одного боку, це продовження суто богословської дискусії між західною, католицькою Церквою і Східною Церквою, тобто православною. Іларіон переконаний, що дотримання норм тільки Старого Заповіту не врятує людей, так само як не врятувало знання цього Закону древніх іудеїв. Відповідно Новий заповіт – Благодать, оскільки Ісус своєю смертю заплатив за всі нинішні і наступні людські гріхи, а Його воскресіння відкрило всім народам можливість спасіння.

Отже, за Іларіоном, Агар уособлює Старий заповіт, Закон, який з'явився на світ раніше, походить від рабині, тому і сам є рабом. Сарра, своєю чергою, символізує Новий заповіт, Благодать, яка народжує вже вільного Ісаака. Отже, не «першонародження» має вирішальне значення, а прийняття віри Христової. У інтерпретації Іларіоном цих образів простежуємо дві ідеї. По-перше, Христова Благодать настільки значна, що рятує всіх людей, які прийняли цю віру, незалежно від того, коли саме це відбулося. По-друге, одного факту хрещення достатньо для спасіння людей, що охрестилися. Євреї, які безпідставно вважали себе богообраним народом, не повірили в Бога, надали перевагу Закону, оскільки він значно передує Благодаті, і як наслідок – саме євреї розіп'яли Ісуса. Боже воскресіння – це Благодать, Істина, яка явилася всім народам світу. В свою чергу, саме руси, що одні із перших увірували в Бога, обрали Благодать і Новий Заповіт, є богообраним народом. Таким чином, через призму історіософії, релігії та історико-політичному плані «Слово...» Іларіона стверджує істинність шляху Києворуської держави, велич і мудрість народу русинів, що отримали Благодать Божу.

В умовах боротьби між Руссю і Візантією церковна тематика протиставлення Старого та Нового Завітів набула в Іларіона характеру політичного [2, с. 87] У своєму трактаті він прагнув показати необґрунтованість домагань Візантії на політичне й церковне панування на Київській Русі. Тому в другій частині «Слова» Іларіон розвиває ідеї порятунку Київської держави Благодаттю. Отже, через хрещення автор розуміє, що Господь врятував Київську Русь, бо привів її на шлях пізнання істини. Приймаючи Київську Русь під своє заступництво, Господь дарував їй і велич. І тепер це не в «худа» і невідома «земля, але земля Руська», яка відома і чутна всіма чотирма кінцями світу» [3, 260] .

В авторському розумінні дохристиянська історія Русі має неминуще значення, а саме язичницьке минуле – це не те, що має бути засуджене, відкинуто

і забуто, а те, що підлягає рятівному зціленню. Хрещення не розриває, а скріплює зв'язок епох. Висвітлюючи променями благодаті сьогодення і майбутнє, воно кидає провіденціальне світло і на пройдений шлях, який тепер отримує своє історичне виправдання. Таким чином, для Іларіона язичницька релігія – не просто попередник християнства, а історичне минуле, яке не тільки має право на своє існування, але це генетична пам'ять народу, ідентифікатор національної свідомості, розуміння унікальності шляху, що пройшла Київська Русь історично: від епохи язичництва до епохи Благодатного християнства.

Визначивши таким чином сенс хрещення Русі, автор «Слова» приступає до похвали князю Володимирі, де прослідковуються певні інтонації натхненного патріотизму, що також було проявом національної свідомості автора. Головною темою панегіричного розділу – це прославлення не стільки особистісних рис характеру Володимира, – його благородство, мужність, розум, політичну могутність, милосердя, скільки феномен його особистості як хрестителя Русі.

Іларіон належав до високоосвіченої інтелектуальної еліти того часу, і лідером кола книжників Ярослава був обраний не дарма. Він чудово знав історію Київської держави, а відповідно політичний, економічний, соціокультурний контекст умов прийняття християнства Володимиром. Князь довго і помірковано підходив до проблеми державної релігії, а тому і його вибір не був випадковим чи нав'язаним зовнішніми факторами та іншими державами. Обрання християнства Володимир зробив самостійно, чітко і свідомо. Відповідно апріорне розуміння митрополитом Іларіоном цього рішення знайшло спроектовує на твір. Саме власне усвідомлення і віра в Бога, що «сотворив все видиме і невидиме» привело князя до Христової віри. Але письменник акцентує на тому, що заслуга Володимира не тільки в особистому виборі християнства, але і в тому що він повів за собою свій народ: «Та не було сього досить подвигові благовір'я його. Не тим тільки явив суцю в ньому до Бога любов, подвигнувся ще, заповідаючи по всій землі своїй людям хреститися в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, і ясно і велегласно в усіх городах славити Святу Трійцю і всім бути християнами, малим і великим, рабам і вільним, юним і старим, боярам і простим, багатим і вбогим» [3, с.287]. Господь, на переконання оратора, сподобив його « слави і честі» «на небесех», насамперед, за те, що він знищив «омани ідоляскія лъсті» у всій своїй державі. Автор говорить, що «спільником своїм зробив тебе Господь на небесах, заради благовір'я твого, яке мав ти у житті своєму» [3, с.289]. Порівняння київського князя та константинопольського цезаря Костянтина природно впливає з раніше висловленої патріотичної думки автора про те, що саме у могутності Київської держави, в благородстві киеворуського кня-

жого роду, у величі діянь предків Іларіон бачить фундамент, гарант благодатного преображення київської землі в майбутньому, її історичну здатність стати «новими міхами» для «нового вина».

Відповідно, через призму історіософських міркувань Іларіона можна виявити ідею рівності Київської Русі з Візантею, ідею особливо актуальну в епоху Ярослава Мудрого, який будував свою зовнішню і внутрішню політику автономно і незалежно від Константинополя.

В наступній частині, Іларіон говорить про його сина як про «вірного послуха «Володимира і як про «намісника» його влади, що продовжив розпочату батьком справу: «Він не порушує твоїх уставів, а утверджує їх, не умаляє заслуг твого благовір'я, а ще приумножує їх, не спотворює, а довершує те, що було недокінчене тобою, як Соломон по Давиді» [3, с. 290].

Згадкою біблійних царів Іларіон вводить в «Слово» центральну образну тему свого часу – образи Храму і Граду, яка звучить апофеозом всього твору. Автор славить Ярослава, який «Він храм великий святий Божій Премудрості воздвиг на святість і освячення городу твоєму», а також «Він славний город твій Київ величчю, як вінцем, обклав і доручив людей твоїх і город святий всеславній, скорій до помочі християнам Святий Богородиці». Хрещення назавжди змінило становище Київської Русі: в пам'яті народу Київ назавжди усталився як місце явлення великої милості Божої, як святе місто. Відомий дослідник С. Шумило зазначає: «Нерухомою православної віхою у долі Русі є Київ, тобто ідея Києва. Народ киеворуський в усі віки свого існування бачив у Києві найбільшу святиню, не втомлювався паломничати до нього і в билинах славив у чарівне місто» [5]. У авторському розумінні Київ був апостольською столицею, сакральним центром духовності, державності, культури і народу Київської Русі. Таким чином, Іларіон був першим, хто у письмовій формі обґрунтував ідею сакральності Києва, уподібнивши «блистаючий величчю» стольний град Русі до тодішньої столиці православного світу – Царгороду та його сакрального першообразу – Єрусалиму [5]. Після Іларіона цю ідею у своїй «Пам'яті і похвалі князеві Володиміру» розвиває Іаків Мніх, який виводить таку довершену формулу: «Оле чудо! Яко Другий Єрусалим на землі явися Київ» [1].

Інтерпретація історії митрополитом Іларіоном – не просто риторика, абстрактне розумування, абстракція, як і сама історіософія жодною мірою не була і не буде абстрактною наукою. З появою християнства історія постає як феноменальне явище, що через свою складність вимагає інтерпретації. У ній здійснюється становлення релігійно-історичної самосвідомості народу, виробляються цінності та проглядаються шляхи розвитку нації. Без осмислення народом свого шляху, редукування всього лише до економічних та політичних потреб, народ перетворюється на суспільство споживачів.

Отже, перед читачем постає індивідуалізований образ середньовічного письменника, який має усвідомлене розуміння релігії, історії, держави, політики, культури і ментальності свого народу. Історіософські погляди Іларіона по справедливості можна вважати першою в історії вітчизняної думки «національною ідеєю», що містила в собі доктрину національної незалежності та історичного оптимізму. Звертаючись до минулого, «Слово» мало на увазі живу сучасність, проголошувало невід’ємне право Київської Русі і Київської Церкви на самостійне історичне буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ричка В. «Київ – другий Єрусалим» (з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі). – К.: Інститут історії України НАНУ, 2005. – С. 95-96;
2. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: Доба Київської Русі (X–XIII століття) / Сліпушко О. – К. : Видавництво «Аконіт», 2002. – 399 с.
3. «Слово про Закон і Благодать» / Яременко В., Сліпушко О. Золоте слово: Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть. В 2 кн. – К. : Видавництво «Аконіт», 2002. – Кн. 1. – 783 с.
4. Толочко П. П. Київська Русь. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
5. Шумило С.В. Ідея Києва як «другого Єрусалима» // Високий Вал, 12.04.2001.

Голянчук А., студ.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ОСОБЕННОСТИ АВТОРСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ БИБЛЕЙСКИХ ОБРАЗОВ В «СЛОВЕ О ЗАКОНЕ И БЛАГОДАТИ» ИЛЛАРИОНА

В статье рассмотрены особенности авторской интерпретации библейских образов в «Слове о законе и благодати» Иларииона, в частности исследуется образ самого автора, его понимание исторического, политического, религиозного, социокультурного положения Киевского государства в контексте Средневековья. Отмечено, что митрополит Иларион адаптировал традицию средневековой книжности с потребностями киеворусской ментальности, проявил личностное понимание христианства как религии и его роли для киеворусского общества.

Ключевые слова: автор, авторское сознание, экзегеза, Библия, Закон, Благодать, национальная самоидентификация.

Golianchuk A., stud.,
Institute of Philology of Taras Shevchenko University, Kyiv

SPECIAL ASPECTS OF AUTHOR'S INTERPRETATION OF BIBLICAL IMAGES IN THE HILARION'S «THE WORD OF LAW AND GRACE»

The article describes the features of the author's interpretation of biblical images of the "Word and Law and Grace" by Hilarion, in particular the image of the author; his own understanding of the historical, political, religious, socio-cultural situation of the Kiev State in the context of the Middle Ages are investigated. It is noted that Metropolitan Hilarion adapted the medieval literary tradition to the needs of kievrus` mentality and showed personal understanding of Christianity as a religion and its role in society of Kiev Rus.

Keywords: author, the author's consciousness, exegesis, Bible, Law, Grace, national identity.

УДК 821.111-2.09(73)

Гон О.М., к.філол.н., доц.,
Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка

ІМПЛІЦИТНА Й ЕКСПЛІЦИТНА ПОЕТИКА ІМАЖИЗМУ

Метою статті є аналіз способів поєднання художньої творчості та літературно-критичної рефлексії у становленні поетичного модерну. При протилежні вектори теоретизування фундаторів імажизму, спільним знаменником для них виступає французька белетристика. Органічним компонентом створення наднаціональної, паневропейської, трансатлантичної модерної англосовієтської поезії у доробку Паунда є експліцитна поетика, яка постулює теоретичні підвалини, на яких вибудовано художню текстуру.

Ключові слова: імпліцитна й експліцитна поетика, імажизм, літературна традиція.

У листопадовому числі журналу «Поетрі» 1912 р., Езра Паунд відрекомендує вірші Річарда Олдінгтона за допомогою своєрідних вірчих грамот, які скріплені печаткою античності та сучасної французької літератури: «Містер